

© Editura EIKON

București, Str. Smochinului nr. 8, sector 1,
cod poștal 014606, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național
al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României

ISBN: 978-606-49-0085-2

Tehnoredactor: Mihăiță Stroe

Editor: Valentin Ajder

WŁADYSŁAW TATARKIEWICZ

Despre fericire

Traducere din limba polonă
de Constantin Geambașu

E I K O N

București, 2019

Cuprins

Prefață la prima și a doua ediție / 7

Prefață la ediția a treia / 13

CAPITOLUL I

CELE PATRU NOȚIUNI ALE FERICIRII / 14

CAPITOLUL II

DEFINIREA FERICIRII / 25

CAPITOLUL III

NOȚIUNEA DE FERICIRE ȘI IPOSTAZELE SALE / 35

CAPITOLUL IV

ALTE NOȚIUNI ALE FERICIRII / 46

CAPITOLUL V

PLĂCERILE ȘI FERICIREA / 57

CAPITOLUL VI

FERICIREA ȘI NEFERICIREA / 77

CAPITOLUL VII

PLĂCERILE / 92

CAPITOLUL VIII

SUFERINȚELE / 106

CAPITOLUL IX

MICILE PLĂCERI / 121

CAPITOLUL X

FERICIREA PREVIZIBILĂ ȘI CEA REALĂ / 139

CAPITOLUL XI

FERICIREA ȘI SĂNĂTATEA PSIHICĂ / 157

CAPITOLUL XII

FERICIREA ȘI LUMEA / 165

CAPITOLUL XIII

FERICIREA ȘI TIMPUL / 180

Cuprins

Prefață la prima și a doua ediție / 7

Prefață la ediția a treia / 13

CAPITOLUL I

CELE PATRU NOȚIUNI ALE FERICIRII / 14

CAPITOLUL II

DEFINIREA FERICIRII / 25

CAPITOLUL III

NOȚIUNEA DE FERICIRE ȘI IPOSTAZELE SALE / 35

CAPITOLUL IV

ALTE NOȚIUNI ALE FERICIRII / 46

CAPITOLUL V

PLĂCERILE ȘI FERICIREA / 57

CAPITOLUL VI

FERICIREA ȘI NEFERICIREA / 77

CAPITOLUL VII

PLĂCERILE / 92

CAPITOLUL VIII

SUFERINȚELE / 106

CAPITOLUL IX

MICILE PLĂCERI / 121

CAPITOLUL X

FERICIREA PREVIZIBILĂ ȘI CEA REALĂ / 139

CAPITOLUL XI

FERICIREA ȘI SĂNĂTATEA PSIHIcĂ / 157

CAPITOLUL XII

FERICIREA ȘI LUMEA / 165

CAPITOLUL XIII

FERICIREA ȘI TIMPUL / 180

CAPITOLUL XIV

OBSTACOLELE ÎN CALEA FERICIRII / 191

CAPITOLUL XV

FACTORII FERICIRII / 207

CAPITOLUL XVI

SURSELE FERICIRII / 225

CAPITOLUL XVII

CARACTERUL OMULUI ȘI FERICREA SA / 240

CAPITOLUL XVIII

INTERDICȚII PENTRU CEI FERICIȚI / 257

CAPITOLUL AL XIX-LEA

IMPERATIVE PENTRU FERICIȚI / 272

CAPITOLUL XX

CUM DOBÂNDIM FERICIREA? / 286

CAPITOLUL XXI

NEÎNCREDEREA ÎN FERICIRE / 311

CAPITOLUL XXII

FERICIREA ÎN UTOPII / 335

CAPITOLUL XXIII

ASPIRAȚIA SPRE FERICIRE / 352

CAPITOLUL XXIV

HEDONISMUL ȘI EUDEMONISMUL / 377

Datoria de a fi fericit și dreptul la fericire / 400

CELE PATRU NOȚIUNI ALE FERICIRII

*Tout homme veut être heureux: mais pour parvenir
à l'être il faudrait commencer par savoir ce que c'est le bonheur*
J.-J. Rousseau, *Traité sur l'Education*

Reflecțiile despre fericire trebuie să înceapă cu analiza limbii; căci mai întâi trebuie să explicăm ce înseamnă cuvântul „fericire” pentru a putea apoi să vorbim cu sens despre „fericire”.

Cerința de bază pe care știința o impune limbii este ca fiecare cuvânt să aibă doar un singur sens. Cu alte cuvinte: de a exista doar o singură noțiune acolo, unde există un singur cuvânt. Această cerință însă nu este satisfăcută de majoritatea cuvintelor din limba vorbită, din care face parte cuvântul „fericire”. Chiar și când este folosit în teoriile psihologice și etice, aduce cu sine din limba vorbită polisemia adunată de-a lungul veacurilor. Constatarea plurisemantismului acestui cuvânt, delimitarea diferitelor noțiuni ale fericirii, trebuie să precedă reflecțiile despre fericire.

Diferitele noțiuni ale fericirii au în comun faptul că toate desemnează ceva pozitiv, prețios. Totuși se deosebesc între ele. Să trecem deocamdată peste noțiunile mai puțin răspândite, folosite doar în anumite cercuri și de anumiți scriitori; să trecem, de asemenea, peste variantele mai subtile și nuanțele conceptuale¹. Cu toate acestea, vor mai rămâne cel puțin patru noțiuni diferite ale fericirii, toate ocupând un loc de cinste în inventarul de noțiuni al umanității.

¹ J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedzwiedzki, *Słownik języka polskiego* (Dicționarul limbii polone), t. VI, 1915, p. 587.

Două dintre ele sunt răspândite în vorbirea curentă: una are caracter obiectiv, iar cealaltă subiectiv. În primul sens, *fericirea* semnifică evenimente cu conotație puternic pozitivă, care au ieșit în calea cuiva, în cel de al doilea sens, *trăiri remarcabil pozitive*.

Alte două noțiuni ale fericirii sunt folosite mai degrabă în filozofie decât în viața obișnuită; dintre cele două noțiuni „filozofice”, una are din nou caracter obiectiv și cealaltă, subiectiv.

1. când Rej² scrie: „Cel pe care fericirea îl înalță, să se teamă să nu cadă”, sau când un alt scriitor polonez din veacurile de demult, Grzegorz Knapski, scria: „Ceea ce nu mi-a dat norocul, nu are cum să mi se ia”, ei înțeleg fericirea în sens obiectiv, ca ansamblu de evenimente pozitive, ca sistem favorabil al condițiilor de viață. În primul sens – obiectiv, „fericirea” nu este de fapt nimic altceva decât *succes* sau *șansă*. „A avut noroc”, se spune despre cel care a câștigat la loterie sau a ieșit dintr-o situație complicată. În același sens se înțelege „norocul la cărți” sau „în afaceri”. Este vorba aici despre o configurație pozitivă a unor evenimente, despre o soartă favorabilă, despre o întâmplare fericită. În acest sens și doar în acest sens se adevărește proverbul potrivit căruia „un dram de noroc înseamnă mai mult decât un car de minte”. Iar cel ce a câștigat la loterie este numit norocos, fără a fi întrebat cum a folosit câștigul, ce trăiri i-a oferit și ce plăceri a cunoscut. Se poate spune că aceasta este fericirea în sensul obișnuit *al vieții*.

2. În schimb, când Żeromski³ scrie în *Oameni fără cămin*⁴: „Fericirea îi năvălea în inimă ca sângele cald în valuri domoale”, el înțelege fericirea altfel: o înțelege subiectiv, și anume ca un gen de trăire deosebit de bucurasă și de profundă. În acest al doilea sens, subiectiv, „fericirea” nu înseamnă nimic altceva decât o *stare de bucurie intensă*, o stare de beatitudine sau de îmbătare. Aici, de-a dreptul pe dos decât în primul caz, este vorba despre faptul că omul a trăit ceva, fiindu-i

² Mikolaj Rej (1505-1569), cunoscut scriitor polonez din perioada Renașterii.

³ Stefan Żeromski (1864-1925), remarcabil prozator polonez din perioada modernismului (Tânără Polonie), n.t.

⁴ În limba română romanul a fost tradus cu titlul *Doctorul Judym* de Iulia Soare și Rodica Ciocan, cu o prefață de Olga Zaicik, București, ESPLA, 1958.

relativ indiferent condițiile exterioare care au produs această trăire. Este vorba aici de fericire în sens *psihologic*.

Ambele sensuri sunt clar diferite. Ce-i drept, limba polonă folosește cuvântul „fericire” în ambele sensuri și la fel procedează multe limbi, dar în altele nu există pentru ele o denumire comună. Latina, pentru fericirea înțeleasă obiectiv, avea denumirea *fortuna*, limba franceză o numește *chance*, engleza – *luck*, iar denumirile *beatitudo*, *bonheur*, *happiness*, le rezervă pentru fericirea înțeleasă altfel. Totuși, majoritatea oamenilor leagă fericirea subiectivă de cea obiectivă, chiar o face dependentă de cea obiectivă, adică bucuria o face dependentă de succes și de șansă, de aceea nu trebuie să ne mirăm că unele limbi au propria denumire pentru ele.

În ambele înțelesuri, cuvântul „fericire” semnifică ceva pozitiv, totuși nici în primul, nici în al doilea caz, nu semnifică acel mare bine și scop suprem în viață, care trec drept fericire. Norocul nu poate fi în general un țel al acțiunii, fiindcă este ceea ce întâmpină omul independent de acțiunile sale; iar în sine nu contează prea mult; capătă valoare abia când este conștientizat, perceput și folosit. Cel care a dat de fericire (în sens obiectiv) nu cunoaște întotdeauna fericirea (în sens subiectiv) și atunci fericirea obiectivă devine mai puțin valoroasă sau complet fără de valoare. Ce-i drept, oamenii, dorind o soartă norocoasă, se bizuie că va fi pentru ei o sursă de bucurie, că le va înfrumuseța viața, dar asemenea așteptări nu o dată pot dezamăgi. Un vechi proverb polonez spune: „Fericirea de mijloc e cea mai bună”. El exprimă convingerea că cel mai mare noroc nu-ți aduce cele mai mari bucurii.

Fericirea în accepțiune psihologică nu conferă sens pentru a deveni țelul suprem în viața omului. Căci starea de bucurie intensă prin natura sa este de scurtă durată. Fericirea astfel înțeleasă este ceva trecător; iar dacă este un bun, el nu este de durată. Ca scop al vieții este prea puțin, în orice caz mulți oameni cer ceva mai mult. Epictet scria că cheia înțelepciunii de viață este tocmai să nu te atașezi de nimic din ceea ce are „structura vazelor de argilă și a paharelor de sticlă”⁵, iar Marc

⁵ Epictet, *Diatryby*, trad. în polonă de L. Joachimowicz, 1961, III, 24.

Aureliu spunea: „Oare cine va înconjura cu venerație ceva ce se află într-o necontenită trecere? Este ca și când ar încerca să îndrăgească una dintre vrăbiile ce trec în zbor”⁶.

Vorbind despre fericire avem sentimentul că este unul dintre cele mai mari dacă nu cel mai mare bine, pe care omul îl poate atinge. Este considerat ca atare de același Epictet și de Marc Aureliu. Această evaluare nu se poate referi la fericirea înțeleasă ca șansă sau ca bucurie intensă. Ar fi neînțeleasă dacă cuvântul „fericire” nu ar avea o altă semnificație decât cele două. Și, într-adevăr, mai posedă și alte semnificații. Ele transpar chiar în vorbirea curentă, dar mai ales în filozofie. Noțiunile filozofice se deosebesc de cele comune, printre altele, prin faptul că vorbirea curentă numește fericire chiar o singură clipă dacă este o clipă norocoasă sau foarte bucurioasă; în schimb, noțiunile filozofice pun accent pe faptul că fericirea este ceva durabil sau, cel puțin, relativ durabil. Aceste noțiuni folosite în filozofie (dar care au pătruns din ea în viața comună) sunt iarăși două, una cu caracter obiectiv, cealaltă, cu caracter subiectiv.

3. Când Aristotel definea că a fi fericit înseamnă „a trăi bine și a o duce bine”⁷ sau când Boetiu ne lămurea că fericirea este o stare perfectă, căci unește toate bunurile⁸, ei se foloseau de noțiunea filozofică obiectivă a fericirii. Dar de o noțiune similară se folosea și Herodot, când scria despre Telloș că fericirea lui a constat în faptul că „a căzut pentru patrie”. Vorbind astfel, nu putea să se gândească la șansă și nici la marea bucurie de o singură clipă. Ei toți înțelegeau prin fericire faptul că cineva posedă *cea mai mare măsură a bunurilor* accesibile omului.

Astfel înțelegeau fericirea – denumită în grecește eudaimonie (εὐδαιμονία) – aproape toți filozofii antici: pentru ei fericirea însemna posesarea celor mai mari bunuri accesibile omului. În acest sens,

⁶ Marek Aurelius, *Rozmyślania* (Cugetări), trad. de M. Reiter, 1958, VI, 15.

⁷ Aristotel, *Etyka nikomachejska*, trad. în polonă de D. Gramska, 1956, I, 2, 1095 a 20.

⁸ Boetiu, *De consolatione philosophiae*, III, 2: „Beatitudo est status omnium bonorum congregatione perfectus”, În mod similar, Sebastian Petrycy z Pilzna, *Przydatki do Etyki artystotelesowej to jest iako nie każdy ma na świecie rządzić*, 1618, p. 25.

măsura ei nu era nici șansa întâmplării, nici intensitatea bucuriei, ci mărimea bunurilor posedate. Definiția antică a fericirii nu stabilea însă în ce anume constau aceste bunuri; decizia nu mai făcea parte din definirea fericirii, ci depindea de părerea referitoare la bunurile supreme, la care omul avea acces. Gânditorii antici nu erau unanimi în această privință. Unii erau de părere că fericirea este determinată de bunurile morale, pentru că ele sunt cele mai mari dintre toate; alții considerau că este determinată de bunurile hedoniste, iar alții, de un ansamblu echilibrat al oricăror bunuri. Perceperea acestor bunuri era o chestiune mai puțin importantă. Stoicii afirmau dimpotrivă că fericirea – eudaimonia nu are nimic în comun cu trăirea stărilor de plăcere.

La fel concepeau noțiunea de fericire gânditorii medievali: *beatitudo* (așa numeau ei în latină fericirea) era definită în mod asemănător cu anticii. Erau departe de a vedea în fericire o șansă sau o bucurie (*felicitas*). Esența ei consta în posedarea de bunuri, iar bucuria (*felicitas*) era doar o consecință firească a acestor bunuri. Sfântul Augustin scria că fericit este omul care posedă ceea ce dorește și care nu dorește nimic rău⁹. Și mai pregnant scrie Sf. Toma, când explică de ce omul care atinge fericirea, nu-și mai poate dori nimic: căci ea este bunul suprem, cuprinzând în sine toate celelalte bunuri¹⁰.

Astfel, în decurs de un mileniu și jumătate, de la Aristotel cel puțin până la Sf. Toma, chiar și mai mult, noțiunea obiectivă de fericire a fost folosită unanim. Gânditorul polonez de la îngemănarea veacurilor al XVI-lea și al XVII-lea, Sebastian Petrycy z Pilzna, scria: „fericirea include în sine toate bunurile” și „fericirea nu va crește, chiar dacă i se

⁹ Augustin, *De beata vita*, cap. 10, în *Dialogi filozoficzne*, t. 1, 1953: „Videturne Vobis, inquam, beatus esse qui quod vult non habet? Negaverunt, Quid? Omnis qui quod vult habet, beatus est? Tum mater: Si bona, inquit, velit et habet, beatus est; si autem mala velit, quamvis habeat, misser est”.

¹⁰ Toma d'Aquino, *Summa Theologiae*, 1966, I-a II-ae, q.2, art. 6, Ed. Leonina. La fel definesc fericirea și scolasticii contemporani, de ex. B. H. Merkelbach, *Summa Theologiae Moralis*, Paris, 1931: „Beatitudo formalis est summi boni possessio aut fructio”. „Essentia beatitudinis est consecutio summi boni”.

alături alte bunuri”. Astăzi noțiunea de fericire-eudaimonie poate să pară anacronică. Totuși și astăzi există în uz o noțiune analogă. Doar că este concepută la modul mai puțin absolutist: în accepțiune modernă este fericit nu doar omul care posedă cele mai înalte bunuri, ci și cel în a cărui viață a prevalat categoric binele asupra răului, dispunând de bunurile de care avea nevoie și de care a știut să se bucure, cu alte cuvinte, omul care a avut un bilanț pozitiv al vieții. Despre omul care în viață a fost însoțit de succes se spune că „a avut” noroc; despre cel care a cunoscut multe bucurii și euforii se spune că a „cunoscut” fericirea; iar despre cel care în viață a avut un bilanț pozitiv și s-a bucurat de el, se spune că „a fost” fericit.

4. Când eticianul britanic contemporan vorbește despre fericire ca fiind *bucuria vieții luată în ansamblu*, el înțelege fericirea în cea de a patra accepțiune. La fel cum o înțelegea Goethe în secolul al XVIII-lea, când îi scria lui Zelter că „este fericit și ar dori să-și trăiască viața pentru a doua oară”. Această a patra semnificație a fericirii a luat locul eudaimoniei în filozofia modernă. Potrivit acestei semnificații, fericirea omului constă în faptul că el este mulțumit de viața sa. „Îl mulțumesc lui Dumnezeu că există” – nota cândva K. Mansfield în jurnalul său; aceasta este una dintre formulele fericirii astfel înțelese.

În opoziție cu eudaimonia, această noțiune are un caracter subiectiv; măsurarea ei este *mulțumirea* de viață, și nu posedarea de bunuri. În această accepțiune nu ar fi fericit cel care ar deține cele mai multe bunuri, dacă ele nu i-ar aduce mulțumire; în definitiv, fericirea nu este determinată de bunuri, ci de sentimente, nu de ceea ce deținem, ci de felul cum reacționăm la ceea ce avem. Posedarea de bunuri, de un fel sau altul, exterioare sau interioare, este necesară fericirii, fiindcă e greu să fii fericit fără a deține niciun fel de bunuri; dar bunurile în sine încă nu constituie fericirea.

Pe de altă parte, fericirea astfel înțeleasă se deosebește și de fericirea „psihologică”: una este să fii mulțumit de viață, și alta să cunoști plăcerea intensă. Ce-i drept, John Locke, înclinat spre simplificarea conceptelor, dorea să contopească cele două noțiuni și să înțeleagă

„mulțumirea de viață” ca esență a plăcerilor intense¹¹, dar Leibniz, intrând în polemică, îi reproșă că există o diferență între fericire și plăcere, fie aceasta din urmă și cea mai intensă¹².

Reprezentarea fericirii ca mulțumire de viață nu-i este nimănui străină, dar nu este clar definită: omul de rând știe ce înseamnă, dar nu știe să o transpună într-o noțiune clară; a fost nevoie să se ocupe de acest lucru filozofii, dar nici ei nu au putut lămuri acest lucru de la început.

Când poetul italian Leopardi, într-o stare de spirit pesimistă, scria că „orice ar fi fericirea, ea este imposibil de atins”, această afirmație nu se poate raporta la niciuna dintre cele trei noțiuni anterioare: fiindcă nu este adevărat că succesul ar fi un lucru de neatins; la fel pot fi cunoscute bucuria intensă și eudaimonia; ea poate fi adevărată doar prin raportarea la cea de a patra noțiune: este imposibil să fim mulțumiți de viață tot timpul.

Goethe spunea în dialog cu Eckermann (în anul 1824) că în cei șaptezeci și cinci de ani de viață nu a cunoscut nici măcar patru săptămâni de fericire deplină¹³; aproximativ în același timp (1830), mărturisirea față de Zelter că „este fericit și că ar dori să-și trăiască viața încă o dată”. Și în aceste două mărturisiri ale lui nu exista inconsecvență: căci cele „patru săptămâni de fericire” erau înțelese în sensul celei mai intense plăceri, al unei bucurii netulburate, iar fericirea pe care o mărturisirea era văzută în celălalt sens al cuvântului, și anume ca mulțumire generală de viață.

¹¹ J. Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, II, 21, § 42 (...): „Happiness in its full extent is the utmost pleasure we are capable of”.

¹² G. W. Leibniz, *Nouveaux essais*, II, cap. 21, § 42.

¹³ J. P. Eckermann, *Gespräche mit Goethe*, Ed. II, 1908, p. 107, conversația din 27 I 1824. La fel ca Goethe gândea califul Abdurrachman care a cerut să se treacă pe mormântul său epitaful; „Onoruri, bogății, cea mai mare putere – am avut parte de toate acestea. Respectându-mă și fiindu-le teamă de mine, principii contemporani cu mine mi-au invidiat fericirea și gloria și mi-au căutat prietenia. În cursul vieții mele am numărat exact zilele în care am simțit o plăcere pură și netulburată – și în cursul celor zece ani de domnie am numărat abia paisprezece zile”. Această inscripție era populară și deseori citată în secolul al XVIII-lea; îl reia, printre alții, Helvetius, *De l'homme, Oeuvres complètes*, t. III, Londra, 1777, p. 432).

Așadar, există cel puțin patru noțiuni esențiale cu privire la fericire: este fericit, în primul rând, cel căruia îi surâde soarta, în al doilea rând cel care a cunoscut cele mai intense bucurii, în al treilea, cel care deține cele mai de seamă bunuri sau cel puțin a înregistrat un bilanț pozitiv al vieții, și în al patrulea rând, cel care este mulțumit de viață¹⁴.

Caracterul cvadruplu constituie o sursă serioasă a confuziilor din mintea noastră, atunci când vorbim despre fericire, căci cele patru noțiuni marcate cu un singur termen au tendința de a se întrepătrunde și de a crea o singură noțiune cu un conținut nedeterminat, oscilând între cele patru. Și chiar dacă filozofii ar accepta doar una singură, eliminându-le pe celelalte, omul de rând va manifesta tendința de a numi cu un singur cuvânt cele patru lucruri diferite. Cine spune despre sine sau despre altcineva că este „fericit”, înțelege acest lucru fie într-un sens, fie în altul dintre cele patru; când vorbește despre ceilalți, cel mai adesea face trimitere la primul sau al treilea sens, iar când vorbește despre sine, la al doilea sau al patrulea sens.

Se întâmplă ca după ce citim autobiografiile unor oameni să ajungem uneori la concluzia: au avut o viață fericită. Dar fericită în care dintre sensuri? De exemplu, dacă vorbim despre amintirile lui Ford și vom spune despre viața lui că a fost fericită, vom înțelege acest lucru în sensul că a avut parte de o viață norocoasă, plină de succes. Despre memoriile lui Cassanova vom spune, de asemenea, că descriu o viață fericită, dar în alt sens: o viață alcătuită din plăceri. Pe de altă parte, citind confesiunile Sfântului Augustin, vom vedea că fericirea lui consta în altceva: în realizarea bunurilor pe care le prețuia. La rândul său, scriitorul francez contemporan, Lavedan, își încheie autobiografia cu afirmația că viața lui a fost fericită. Dar a fost fericită în alt sens: Lavedan spune că „în viață nu i-a lipsit nimic din ceea ce aparține unei vieți fericite, nici măcar suferința”; viața lui nu a fost nici o înșiruire de

¹⁴ Relativ asemănătoare juxtapunere a sensurilor cuvântului „fericire” vezi la J. Hastings, *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, 1808-1917. Acolo se disting: A) înțelegerea formală a fericirii, în care fericire = binele, țelul ultim al acțiunii (așa cum îl folosește, de exemplu, Aristotel), B) înțelegerea materială a) fericirea = plăcere, b) noroc, c) = sentimentul care însoțește activitatea în stare de veghe.

succese, nici o desfătare perpetuă, nici perfecțiune; în schimb, a fost o viață de care cel care a trăit-o a fost mulțumit, o viață fericită în cel de al patrulea sens al cuvântului¹⁵.

Firește că lucrurile diferite care poartă în comun numele de fericire nu sunt fără legătură între ele. Dar această legătură nu este permanentă; ca să fii mulțumit de viață nu trebuie neapărat să ai parte de o viață norocoasă sau viața să fie alcătuită numai din bucurii intense. Poți fi mulțumit de viață fără o soartă norocoasă și fără bucurii intense; și invers, soarta norocoasă și bucuriile intense nu sunt o garanție a mulțumirii în viață. Ca un om să fie fericit, el nu are nevoie neapărat de fericire dacă prin „fericire” înțelegem soartă norocoasă. Recurgând la polisemia cuvântului, se poate spune chiar, așa cum formulează Artur Górski, că: „Este cu adevărat fericit cel care nu-și pune starea lui de fericire în legătură cu fericirea”¹⁶.

Cu veacuri în urmă, polisemia cuvântului „fericire” era mai limitată, căci desemna doar o stare norocoasă din afară; în schimb, sentimentul interior, plenitudinea mulțumirii, era numită stare de fericire. La fel se întâmpla și în alte limbi: alături de *Glück*, se folosea cuvântul *Glücklich*, alături de *bonheur*, se folosea *félicité*. Cu timpul, însă, aceste cuvinte au început să pară exagerate, artificiale, învechite, și treptat au ieșit din uz, rămânând doar *fericire*, *Glück*, *bonheur*, cu întreaga lor polisemie.

Această polisemie trebuie să fie depășită: din cele patru noțiuni care recur la aceeași denumire trebuie să alegem doar una, celelalte urmând să fie denumite în alt fel. Cum să facem alegerea? Ar fi un lucru de prisos să demonstrăm care dintre ele este mai importantă. Toate sunt importante: fără mulțumirea de viață oamenilor le-ar veni la fel de greu să-și exprime visurile, dorințele sau realizările, după cum le-ar veni greu fără noțiunea de succes și de mare bucurie.

¹⁵ H. Ford, *Moje życie i dzieło*, 1924; J. Cassanova de Seningalt, *Mémoires*, 1826-1832; Augustyn, *Wyznania*, 1954; H. Lavedan, *Avant l'oubli*, 1938. Ultima propoziție din amintirile lui Lavedan sună astfel: „J'éprouve avec une infinie reconnaissance que rien ne m'aura manqué de tout ce qui compose une vie heureuse, pas même d'avoir souffert”.

¹⁶ A. Górski, *Myśli wybrane*, 1934.

Trei dintre aceste noțiuni dispun însă de sinonime¹⁷; cuvântul „fericire” poate fi înlocuit cu cuvântul „succes”, „mare bucurie” și „eudaimonie”. Cea de a patra însă nu are sinonim, ea ar trebui să fie înlocuită de expresia „mulțumirea de întreaga viață”, dar nici această expresie nu este chiar potrivită. Cel de al patrulea sens al fericirii constituie semnificația specifică a acesteia. Așadar, dacă din multitudinea de sensuri pe care le posdeă acest cuvânt ar fi să alegem unul, atunci ar fi just să-l alegem pe acesta, și nu altul. Dacă alte sensuri sunt proprii doar limbajului uzual (de exemplu, succesul) sau doar limbajului filozofic (de exemplu eudaimonia), sensul de bază este folosit atât în limbajul uzual, cât și în cel filozofic. Dacă ne așteptăm ca fericirea să fie un bun de mare valoare și poate chiar țelul vieții, atunci acest lucru se referă fără îndoială la acest al patrulea sens.

Fericirea în acest al patrulea sens constituie scopul cărții de față. Norocul, bucuria sau mărimea bunurilor deținute în viață vor fi denumite deseori în carte – așa cum fac și alții – drept „fericire”, dar, dacă nu rezultă din context, se va menționa că este vorba despre noroc „în viață”, fericire „psihologică” sau „eudaimonie”.

Eudaimonia este astăzi o noțiune puțin folosită și dacă reflectăm o clipă putem să separăm soarta norocoasă de mulțumirea în viață, privită în ansamblu, de fericirea *stricto sensu*. În schimb, accepțiunea psihologică a conceptului de fericire ca fiind cea mai mare bucurie, cea mai mare euforie, este atât de înrădăcinată în mintea noastră, încât este greu să ne dezbatem de ea, căci se interferează mereu în gândurile

¹⁷ K. Brodzinski (*Synonimy polskie. Dziela*, t. X, Vilnius, 1844) înțelege aceste cuvinte ușor altfel: „Fericirea este un lucru întâmplător, independent de noi înșine; norocul este rezultatul năzuințelor noastre și ne apropiem de el treptat. Cel căruia totul îi reușește, este părintele propriului său bine; fericit este copilul norocului. Poporul are încredere de obicei în comandantul fericit, chiar dacă acestuia nu-I merge bine. Celui care se așază să joace cărți, celui care merge la luptă, pe un vapor, celui care se însoară etc. îi dorim noroc, pentru că totul depinde de întâmplare; celui care se deplasează cu o afacere, care este preocupat de o anumită activitate îi dorim succes. Mai degrabă ridicăm un toast care vizează sănătatea, succesul, decât fericirea. Copiilor, tinerilor, le urăm fericire pentru a-i conduce chiar nu totdeauna așa cum gândesc ei”.